

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-70-5>

УДК 338.432:33.021

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА РОЗВИТКУ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ

STATE POLICY OF AGRICULTURAL BUSINESS DEVELOPMENT

Навроцький Остап Андрійович

аспірант,

Львівський національний університет імені Івана Франка

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-3593-719X>**Navrotskyi Ostap**

Ivan Franko National University of Lviv

Стаття розглядає проблеми та перспективи розвитку аграрного бізнесу в Україні в контексті державної політики. Аналізується роль аграрного сектору в економічному зростанні країни та основні виклики, з якими він стикається, зокрема нестабільність економічної політики, зміни клімату та обмеження у фінансуванні. Особливо досліджено інструменти державної підтримки, серед яких фінансове субсидювання, нормативно-правова підтримка та інноваційні ініціативи. Особливу увагу приділено впливу міжнародної інтеграції, зокрема адаптації до стандартів ЄС. Значна увага приділяється фінансовій підтримці, реформам у земельній сфері та розвитку інноваційних технологій у сільському господарстві. У статті також аналізуються програми державної підтримки в умовах війни та перспективи покращення фінансування аграрних підприємств.

Ключові слова: аграрний бізнес, державна політика, фінансування агробізнесу, субсидії, інновації в агробізнесі, Спільна аграрна політика ЄС.

The article is devoted to the study of the mechanisms of state support for agrarian business in Ukraine, which is important in the context of the current challenges faced by the agricultural sector. The purpose of the study is to analyze existing support instruments, systematize existing measures and identify ways to improve them to increase the efficiency of agricultural production. The relevance of the topic is due to the need to strengthen state support for the agricultural sector to ensure its sustainability and competitiveness in international markets. The research methodology includes an integrated approach based on the use of economic and statistical analysis, comparative analysis, and expert evaluation of the effectiveness of state support programs. The collected data were systematized and analyzed in order to identify key trends and problematic aspects in the implementation of the state policy of support for the agricultural sector. The results obtained are characterized, which indicate the existence of significant reserves for improving the mechanisms of state support. It is determined that the main problems are the lack of efficiency in the use of the provided resources and the uneven distribution of financial support between different categories of farms. The measures implemented within the framework of state support (the state program "Affordable Loans 5-7-9", one-time financial assistance to the population that suffered crop losses due to the undermining of the Kakhovka hydroelectric power plant dam, incentives for the establishment and development of family farms, the grant initiative "eRobota" with the following areas: "Your own business", "Your own garden", "Your own greenhouse", "New level"), and their role in the development of small and medium-sized agricultural enterprises, which are the main drivers of economic growth in rural areas, is defined. The main areas in which the state provides support to farmers are outlined, in particular through subsidies for machinery and seeds, soft loans for farmers and other programs aimed at improving the economic situation in the agricultural sector. It is recommended to increase the effectiveness of these instruments by improving financial support and stimulating innovation processes in agriculture. It is determined that an important aspect is integration with international economic systems, in particular through the EU's Common Agricultural Policy, which promotes exports and increases the competitiveness of Ukrainian agricultural products in world markets. The author also notes the need for active implementation of digital technologies and innovative solutions to optimize production processes. The author substantiates the need to strengthen state support for agribusiness through the adaptation of elements of the EU's Common Agricultural Policy and the introduction of innovative tools. It is recommended to increase funding for the agricultural sector, focusing on small and medium-sized farms, to implement environmental initiatives in accordance with international standards and to create incentives for the development of innovative farming. The practical value of the article lies in the provision of specific recommendations for improving the state policy of supporting agricultural business, which can contribute to increasing the efficiency of agricultural production, developing the regional economy and ensuring the country's food security.

Keywords: agribusiness, state policy, agribusiness financing, subsidies, innovations in agribusiness, EU Common Agricultural Policy.

Постановка проблеми. Розвиток аграрного бізнесу є досить важливим чинником економічного зростання багатьох країн, зокрема України, яка має значний аграрний потенціал. Однак, сучасний аграрний сектор стикається з численними викликами, серед яких нестабільність економічної політики, зміни клімату, недостатня інфраструктура, обмежений доступ до фінансових ресурсів та інновацій, а також низька конкурентоспроможність на міжнародних ринках. Ефективна державна політика повинна стати важливим інструментом для подолання цих викликів, сприяючи розвитку аграрного бізнесу через створення сприятливих умов для інвестицій, підтримку малих і середніх підприємств, впровадження інноваційних технологій та забезпечення сталого розвитку галузі.

Незважаючи на існування численних програм та ініціатив, що спрямовані на підтримку аграрного сектору, багато з них не дають очікуваних результатів через недоліки в реалізації, недостатню координацію між різними рівнями влади та недостатнє фінансування. Це, у свою чергу, створює потребу у формуванні нових підходів до розробки та впровадження державної політики, яка б враховувала сучасні виклики та можливості аграрного бізнесу в умовах глобалізації та євроінтеграції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням особливостей державної політики розвитку аграрного бізнесу приділена значна увага науковців. Зокрема, напрямки державного регулювання вивчали Шеленко Д., Дюк А., та Мацола М. [10], які довели необхідність забезпечення цілеспрямованого регуляторного впливу на розвиток аграрної підприємницької діяльності для задоволення економічних та соціальних інтересів членів суспільства. Питанням державної фінансової підтримки аграрного сектору України в умовах воєнного стану займалися Власюк С. А., Тиховський М. І., Лебідь І. Ю. та Заярна В. О. [2, с. 224], котрі зацентрували увагу на необхідності посилення державних програм. Особливості Спільної аграрної політики ЄС, перспективи впровадження в Україні у своїх працях висвітлюють Кваша С. М. та Вакуленко В. М. [5, с. 9–13]. Проте проблематика державної політики розвитку аграрного бізнесу в Україні залишається недостатньо вивченою, зокрема в контексті актуальних викликів, таких як війна, економічні санкції, зміни клімату та глобалізаційні процеси. Наукові дослідження вже вказують на необхідність глибокого аналізу інструментів державної підтримки аграрного

сектора, однак багато аспектів цієї політики все ще потребують уточнення та конкретизації для їх практичного застосування в українських умовах.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У контексті дослідження державної політики розвитку аграрного бізнесу в Україні залишається низка невирішених питань, які потребують додаткового наукового обґрунтування та аналізу. Однією з таких проблем є оцінка ефективності державних інструментів підтримки аграрного бізнесу, таких як субсидії, податкові пільги та програми кредитування. Наразі відсутній системний підхід до аналізу їхньої результативності та оптимізації з урахуванням ринкової нестабільності.

Також важливим є питання впливу міжнародної інтеграції на аграрний сектор, зокрема, адаптація національної аграрної політики до умов і стандартів Європейського Союзу в умовах угод про зону вільної торгівлі. Наразі ці аспекти досліджені недостатньо, що створює необхідність у глибшому аналізі.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз основних механізмів державної політики підтримки аграрного бізнесу в Україні, дослідження особливостей Спільної аграрної політики Європейського Союзу та потенціалу їх адаптації в Україні за умов сьогодення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Україна приділяє значну увагу створенню умов для розвитку аграрного сектору, який є одним із основних драйверів економіки та забезпечує значний внесок у валовий внутрішній продукт і експортні надходження. Політика підтримки спрямована на подолання структурних проблем галузі, зниження ризиків для фермерів та стимулювання інноваційного розвитку.

Через військові дії було втрачено близько 30% загального потенціалу аграрного сектору, а також зайнято приблизно 20% сільськогосподарських угідь. Значна частина земель залишилася замінованою або забрудненою вибуховими речовинами [4]. У зв'язку з цим надзвичайно актуальним стає питання фінансування та підтримки агропромислових підприємств.

Державна підтримка аграріїв базується на кількох основних джерелах: пряме бюджетне фінансування у вигляді субсидій і дотацій, податкові пільги та регулювання цінової політики шляхом обмеження експорту або імпорту.

Серед усіх форм підтримки найбільш ефективною для аграрного сектору залишається

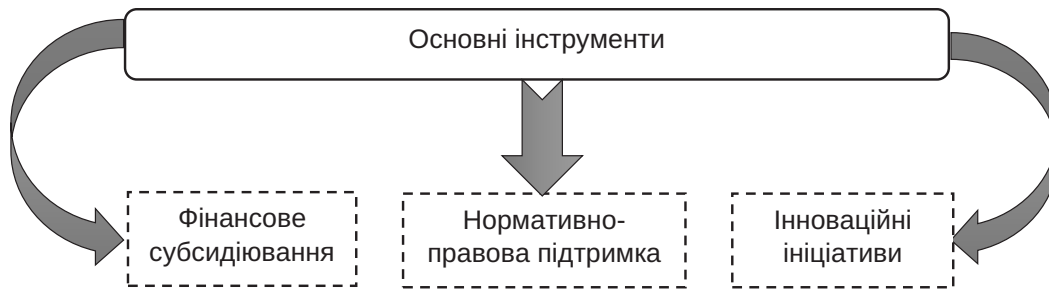

Рис. 1. Основні інструменти державної підтримки розвитку аграрного бізнесу

Джерело: сформовано автором самостійно

пряма бюджетна допомога, яка передбачає виділення коштів із державного бюджету для фінансування програм підтримки сільськогосподарських виробників (рис. 2).

Скорочення державної фінансової підтримки обумовлене перенаправленням бюджетних коштів на фінансування військових потреб і забезпечення безпеки, а також економічними викликами, що виникли внаслідок війни. Тому, важливим напрямком залишається фінансове субсидіювання, що включає програми компенсації відсоткових ставок за кредитами, спрямованими на оновлення технічного парку, модернізацію інфраструктури та запровадження новітніх технологій. Крім того, державні дотації забезпечують розвиток малих фермерських господарств, що є основою сільських територій.

У 2023 році державна підтримка аграрного сектору була розподілена між трьома міністерствами: Міністерством аграрної політики та продовольства, Міністерством економіки та Міністерством фінансів. Відповідно до Закону України "Про Державний бюджет України на 2023 рік," для Мінагрополітики було передбачено фінансування в розмірі 7,6 млрд грн,

з яких 927 млн грн були спрямовані на підтримку агропромислового комплексу [3].

Мінекономіки забезпечило реалізацію грантових програм на суму 1,4 млрд грн, серед яких: 997 млн грн було виділено на розвиток садівництва, ягідництва та виноградарства, зокрема, 757,7 млн грн – на розвиток цих галузей, а 239,3 млн грн – на тепличне господарство [3].

Мінфін, зі свого боку, виділив 16 млрд грн на функціонування фонду розвитку підприємств, з яких до 10 млрд грн були спрямовані на агропідприємства в межах державної програми "Доступні кредити 5-7-9" [3].

Важливим є той факт, що Урядом визначено порядок надання одноразової фінансової допомоги населенню, яке зазнало втрат урожаю через підлив греблі Каховської гідроелектростанції російськими окупантами [8]. Грошову підтримку отримали жителі Миколаївської та Херсонської областей, які володіють земельними ділянками, призначеними для ведення особистого селянського господарства, будівництва та обслуговування житлових будинків і господарських споруд, або для індивідуального садівництва. Розмір виплат

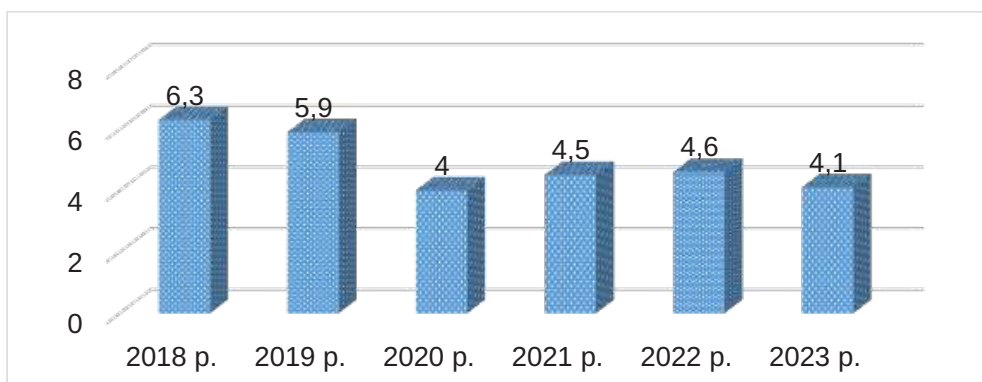

Рис. 2. Динаміка виділення державної фінансової підтримки сільськогосподарським підприємствам, млрд грн

Джерело: [2]

становить 3318 грн за кожну сотку землі, на якій втрачено врожай овочів. Допомога надається на ділянки площею до 20 соток у Миколаївській області та до 30 соток у Херсонській області.

Також, державою відновлено додаткові стимули для заснування та розвитку сімейних фермерських господарств (СФГ) без необхідності реєстрації юридичної особи, які раніше були призупинені. Зокрема, у 2023 році передбачено можливість компенсації єдиного соціального внеску для таких господарств у розмірі 1,9 млн грн. За перший квартал 2023 року цією підтримкою вже скористалися 170 СФГ [1].

З 1 липня 2022 року уряд запровадив грантову ініціативу «єРобота», яка спрямована на підтримку малого та середнього бізнесу. Особливістю цієї програми є можливість започаткування або розширення власного бізнесу в рамках таких напрямів: «Своя справа», «Свій сад», «Своя теплиця», «Новий рівень». Гранти покривають до 70% загальної вартості проекту, яка не повинна перевищувати 10 млн грн, тоді як заявники зобов'язані забезпечити не менше 30% фінансування самостійно або за рахунок кредитних ресурсів. Програма вимагає створення певної кількості робочих місць: для садів потрібно залучити 5–10 постійних і 125–425 сезонних працівників залежно від типу насаджень, а для теплиць – не менше 4 постійних і 10 сезонних працівників на гектар.

У рамках цієї програми, станом на початок 2024 року, уряд уже надав 155,1 млн грн 39 виробникам. Зокрема, 28 господарств отримали 106,6 млн грн, а 11 виробників – 48,5 млн грн на розвиток теплиць. Від початку дії програми загалом 195 організацій отримали 860,1 млн грн, з яких 153 господарства залучили 643,7 млн грн на розвиток садівництва, ягідництва та виноградарства, а 42 підприємства – 216,4 млн грн на розвиток теплиць [11].

Щодо нормативно-правової підтримки, відмітимо, що здійснюється процес приведення українського законодавства та нормативно-правової бази у відповідність до стандартів і вимог Європейського Союзу. У контексті забезпечення безпечності та якості харчових продуктів, кормів, а також охорони здоров'я та благополуччя тварин, було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення державного регулювання продовольчої безпеки та розвитку тваринництва» від 30 червня 2023 року

№ 3221-IX [7]. Цей нормативний акт спрямований на гармонізацію національної законодавчої бази із законодавством ЄС.

Ключовим елементом державної політики стала земельна реформа, що дала змогу запустити ринок землі, забезпечивши аграріям доступ до фінансування під заставу земельних ділянок. Цей крок сприяв збільшенню інвестицій у галузь та формуванню більш прозорих механізмів використання земельних ресурсів. Окрім того, впроваджуються законодавчі ініціативи, спрямовані на полегшення умов ведення бізнесу в аграрному секторі, зокрема, спрощення податкового адміністрування та дерегуляція деяких видів діяльності.

Щодо інноваційних ініціатив, то Україна активно заохочує цифровізацію сільського господарства, що є важливим чинником підвищення продуктивності та ефективності виробництва. Серед інноваційних ініціатив слід виділити впровадження платформ точного землеробства, які забезпечують оптимізацію використання ресурсів, моніторинг стану посівів та прогнозування врожайності. Додатково створюються умови для розвитку агротехнологічних стартапів, спрямованих на автоматизацію процесів, аналіз даних та зменшення втрат. Завдяки державним програмам підтримки, дедалі більше господарств переходять до використання сучасного обладнання та технологій, що відповідають світовим стандартам.

Таким чином, інструменти державної підтримки аграрного сектору в Україні охоплюють як традиційні механізми фінансової допомоги, так і сучасні підходи, орієнтовані на інноваційність і довгострокову стійкість галузі. Подальший розвиток цих напрямів сприятиме зміцненню конкурентоспроможності українського аграрного бізнесу на глобальних ринках.

Окрему увагу приділимо Спільній аграрній політиці, яка є одним із ключових напрямів єдиної політики Європейського Союзу, що втілюється в сфері сільського господарства. Як зазначають Кваша С. М., Вакуленко В. М. [5, с. 12]. Спільна аграрна політика Європейського Союзу являє собою комплекс заходів та інструментів, націлених на розвиток та оптимізацію аграрної сфери держав-членів ЄС, з характерною наднаціональною спрямованістю. Відповідно до Угоди про асоціацію України та ЄС, однією з ключових сфер економічної співпраці є аграрний сектор. Основними напрямками такої співп-

раці є: поліпшення взаєморозуміння аграрних політик, стимулювання сталого і прогресивного розвитку сільськогосподарського виробництва за допомогою впровадження екологічних технологій, органічного землеробства та біотехнологій; обмін досвідом щодо розвитку сільських територій; організація навчальних і інформаційних заходів для популяризації знань; підвищення конкурентоспроможності аграрних ринків та сприяння інноваціям [9].

Відповідно до Спільної аграрної політики Європейського Союзу, українські агровиробники мають можливість щорічно залучати від €7,6 до €13,5 млрд за рахунок фінансових інструментів [6].

Крім того, стратегічний розвиток аграрної сфери передбачає активне впровадження інноваційних форм господарювання, таких як агрохаби, цифрові платформи для моніторингу ресурсів, точне землеробство та біотехнології. Застосування таких механізмів дозволяє забезпечити підвищення продуктивності, оптимізацію витрат та адаптацію до кліматичних змін, що є визначальними факторами для довгострокової конкурентоспроможності галузі.

Впровадження елементів САП може стати важливим інструментом для вдосконалення української аграрної політики. Наприклад, пряма підтримка малих та середніх фермерів дозволить зменшити нерівність у доступі до ресурсів, а програми розвитку сільських територій сприятимуть покращенню соціальної інфраструктури та умов життя у сільській місцевості.

Таким чином, модернізація державної аграрної політики повинна ґрунтуватися на використанні багаторівневого підходу, який інтегрує фінансові стимули, інноваційно-технологічний розвиток, досвід САП та соціально орієнтовані заходи. Це забезпечить не лише економічний зріст, але й гармонійний розвиток сільських територій, сприяючи підвищенню

рівня життя населення та стійкості аграрного сектору в умовах глобальних викликів.

Відмітимо, що на сьогоднішній день співпраця між Україною та ЄС у аграрній сфері активно розвивається шляхом створення програми інноваційного розвитку аграрного сектору та запровадження новітніх технологій, розвитку сільських територій, створення програм екологізації сільського господарства, відновлення порушених земель тощо.

Однак, у контексті війни, ця співпраця виявляється недостатньою через численні негативні зовнішні фактори. У таких умовах прямий вплив політики ЄС на розвиток аграрного сектору України у рамках європейської інтеграції ускладнюється, що створює додаткові труднощі для ефективного розвитку аграрного бізнесу в Україні.

Висновки. Державна політика, спрямована на стимулювання розвитку аграрного сектору, повинна базуватися на інтеграції сучасних економічних механізмів, які акцентують увагу на інноваційно-інвестиційній складовій. Важливим аспектом є формування сприятливого підприємницького середовища, що забезпечує залучення приватного капіталу та активізацію економічної діяльності в сільськогосподарському секторі. Одночасно, ця політика повинна враховувати принципи соціальної відповідальності, сталого розвитку та суспільної вигоди, зокрема шляхом впровадження партнерських моделей співпраці між державними інституціями, бізнесом та громадськими організаціями.

Україні необхідно посилювати державну підтримку агробізнесу через адаптацію елементів Спільної аграрної політики ЄС та впровадження інноваційних інструментів. Рекомендовано: збільшити фінансування аграрного сектору, орієнтуючись на малі та середні господарства, впроваджувати екологічні ініціативи відповідно до міжнародних стандартів, а також створювати стимули для розвитку інноваційного землеробства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- 170 сімейних фермерських господарств отримали компенсацію ЄСВ від держави. URL: <https://minagro.gov.ua/news/170-simejnih-fermerskih-gospodarstv-otrimali-kompensaciyu-yesv-vid-derzhavi> (дата звернення: 30.12.2024).
- Власюк С. А., Тиховський М. І., Лебідь І. Ю., Заярна В. О. Державна фінансова підтримка аграрного сектору України в умовах воєнного стану. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*. Випуск 104. Ч. 2. 2024. С. 223–232.
- Гайда О. В. Державна підтримка аграрного сектору у 2024 році. Державні та недержавні фонди і механізми. URL: <https://komagropolit.rada.gov.ua/documents/sluhannja/75416.html> (дата звернення: 31.12.2024).

4. Канцурак В. Внаслідок повномасштабної війни було знищено близько 30 % усього потенціалу агросектору. Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua/news/viktorkantsurak-vnaslidok-povnomasshtabnoi-viiny-bulo-znyshcheno-blyzko-30-usohopotentsialu-ahrosektoru> (дата звернення: 02.01.2025).
5. Кваша С. М., Вакуленко В. М. Спільна аграрна політика європейського союзу: досвід та перспективи для України. *Інтелект XXI*. № 4. 2023. С. 9–13.
6. Михайлова К. Чи виграють українські фермери від вступу до ЄС: що не влаштовує місцевих виробників? *The Page*. 2024. URL: <http://surl.li/hefpor> (дата звернення: 02.01.2025).
7. Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення державного регулювання продовольчої безпеки та розвитку тваринництва : Закон України від 30.06.2023 № 3221-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3221-20#Tex> (дата звернення: 01.01.2025).
8. Про затвердження Порядку надання одноразової грошової допомоги постраждалому населенню внаслідок підриву Російською Федерацією греблі Каховської гідроелектростанції за втрачений врожай: Постанова КМУ від 04.08.2023 № 807. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-poriadku-nadanniaodnorazovoi-hroshovoi-dopomohy-postrazhdalomu-s807-40823> (дата звернення: 27.12.2024).
9. Співробітництво у сфері сільського господарства. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/torgovelnoeconomichne-spivrobitnictvo-ukrayina-yes/spivrobitnictvo-u-sferi-silskogo-gospodarstva> (дата звернення: 04.01.2025).
10. Шеленко Д., Дюк А., Мацола М.. Державне регулювання розвитку аграрного підприємництва в умовах системних безпекових викликів. *Економіка та суспільство*, (56). 2023. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-67>
11. Ще 8 агрогосподарств отримали 35 млн гривень грантової підтримки на сади і теплиці. Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua/news/shche-8-ahrohogospodarstv-otrymaly-35mln-hryven-hrantovoi-pidtrymky-na-sady-i-teplytsi> (дата звернення: 07.01.2025).

REFERENCES:

1. 170 simeynykh fermerskykh hospodarstv otrymaly kompensatsiiu YESV vid derzhavy [170 families of farmers received compensation from the state]. Available at: <https://minagro.gov.ua/news/170-simejnih-fermerskih-gospodarstv-otrymali-kompensatsiyu-yesv-vid-derzhavi> (accessed December 30, 2024).
2. Vlasiuk S. A., Tykhovskiy M. I., Lebid I. Yu., & Zaiarna V. O. (2024). Derzhavna finansova pidtrymka ahrarnoho sektoru Ukrainy v umovakh voiennoho stanu [State financial support of the agricultural sector of Ukraine under martial law]. *Zbirnyk naukovykh prats Umanskooho natsionalnoho universytetu sadivnytstva*, 104(2), 223–232.
3. Haida O. V. (2024). Derzhavna pidtrymka ahrarnoho sektoru u 2024 rotsi. Derzhavni ta nederzhavni fondy i mekhanizmy [State support of the agricultural sector in 2024. State and non-state funds and mechanisms]. Available at: <https://komagropolit.rada.gov.ua/documents/sluhannja/75416.html> (accessed December 31, 2024).
4. Kantsurak V. Vnaslidok povnomasshtabnoi viiny bulo znyshcheno blyzko 30 % ushoho potentsialu ahrosektoru [Due to the full-scale war, about 30% of the entire potential of the agro-sector was destroyed]. Ministerstvo ahrarnoi polityky ta prodovolstva Ukrainy. Available at: <https://minagro.gov.ua/news/viktorkantsurak-vnaslidok-povnomasshtabnoi-viiny-bulo-znyshcheno-blyzko-30-usohopotentsialu-ahrosektoru> (accessed January 2, 2025).
5. Kvasha S. M., & Vakulenko V. M. (2023). Spilna ahrarna polityka yevropeiskoho soiuzu: dosvid ta perspektyvy dlia Ukrainy [The common agricultural policy of the European Union: experience and prospects for Ukraine]. *Intelekt XXI*, (4), 9–13.
6. Mykhailova K. (2024). Chy vyhraiuť ukrainski fermery vid vstupu do YES: shcho ne vlashtovuiе mistsevykh vyrobnykiv? [Will Ukrainian farmers benefit from joining the EU: What local producers do not like?]. *The Page*. Available at: <http://surl.li/hefpor> (accessed January 2, 2025).
7. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo vdoskonalennia derzhavnoho rehuliuвання prodovolchoi bezpeky ta rozvytku tvarynnytstva [On amendments to certain laws of Ukraine regarding the improvement of state regulation of food security and livestock development]: Zakon Ukrainy vid 30.06.2023 No. 3221-IX. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3221-20#Tex> (accessed January 1, 2025).
8. Pro zatverdzhennia Poriadku nadannia odnorazovoi hroshovoi dopomohy postrazhdalomu naselenniu vnaslidok pidryvu Rosiiskoi Federatsii hrebli Kakhovskoi hidroelektrostantsii za vtrachenyi vrozhai [On approval of the procedure for providing one-time financial assistance to the affected population as a result of the blowing up of the Kakhovka hydroelectric power station dam by the Russian Federation for the lost harvest]: Postanova KМУ vid 04.08.2023 No. 807. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-poriadku-nadanniaodnorazovoi-hroshovoi-dopomohy-postrazhdalomu-s807-40823> (accessed December 27, 2024).

9. Spivrobitnytstvo u sferi silskoho hospodarstva [Cooperation in the field of agriculture]. Available at: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/torgovelnioekonomichne-spivrobitnictvo-ukrayina-yes/spivrobitnictvo-u-sferi-silskogo-gospodarstva> (accessed January 4, 2025).

10. Shelenko D., Diuk A., & Matzola M. (2023). Derzhavne rehuliuвання rozvytku ahrarnoho pidpriemnytstva v umovakh systemnykh bezpekovykh vyklykiv [State regulation of the development of agricultural entrepreneurship in conditions of systemic security challenges]. *Ekonomika ta suspilstvo*, (56). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-67>

11. Shche 8 ahrohospodarstv otrymaly 35 mln hryven hrantovoi pidtrymky na sady i teplytsi [8 more agricultural enterprises received UAH 35 million in grant support for orchards and greenhouses]. Ministerstvo ahrarnoi polityky ta prodovolstva Ukrainy. Available at: <https://minagro.gov.ua/news/shche-8-ahrohospodarstv-otrymaly-35mln-hryven-hrantovoi-pidtrymky-na-sady-i-teplytsi> (accessed January 7, 2025).